

Никитюк Н. Г. Особливості творчої і концертної діяльності волинського тріо бандуристок у культурологічному просторі Волині 80–90-х рр. ХХ ст. / Н. Г. Никитюк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та Національної музичної академії імені Петра Чайковського. Серія : мистецтвознавство. – № 1 (16). – Тернопіль ; Київ, 2006. – С. 63–69.

УДК 787.6.071.2(477.82)"198/199"

Наталія Никитюк

Особливості творчої і концертної діяльності волинського тріо бандуристок у культурологічному просторі Волині (80-90 рр. ХХ ст.)

Дана публікація є спробою дослідити панораму творчої та концертної діяльності самотнього і цікавого ансамблю – волинського тріо бандуристок у складі Л. Войнаровської, І. Ольшевської та М. Сточанської. Творчість тріо є яскравою сторінкою в мистецькому житті області. Колектив активно популяризував український національний інструмент та бандурне мистецтво у період “перебудови” і у перші роки побудови незалежної України (1984-1995 рр.).

Ключові слова: ансамблеве виконавство, вокальний ансамбль, концертна діяльність, оркестрово-бандурний супровід, репертуарна панорама.

Сучасне бандурне мистецтво не можливо уявити без ансамблевого виконавства, що набуло різноманітних складових і жанрово-стильових втілень та досягло значних творчих щаблів. Найбільшого розповсюдження в ансамблевій галузі серед малих форм набула така структура як тріо бандуристок – явище цікаве, самотнє і водночас малодосліджене, тому дана проблема є актуальною.

Н. Морозевич, доцент Одеської консерваторії, порушує проблему розвитку такого ансамблю та його репертуарної панорами і зазначає, що цій традиції лише сімдесят років: “...мобільний та, одночасно, місткий у багатоголосовому вокально-ансамблевому та інструментально-оркестровому вираженні склад постає, мабуть, найбільш виграшним, своєрідним та ефектно-сценічним” [9,146]. Творчість такого колективу “постає як явище камерного мистецтва за формально-традиційними вимірами – але національно-всеосяжного за суттю”[8].

У пропонованій статті автор прагне зробити ще один поступальний крок саме у цьому напрямку, і ставить за мету розглянути особливості творчої і

концертної діяльності такого ансамблю (на прикладі діяльності волинського тріо бандуристок). Завдання пропонованої публікації полягає у введенні у науковий обіг нових історичних фактів, що дають можливість виявити основні тенденції становлення репертуару, творчої і концертної діяльності колективу.

У історичному аспекті бандуру звикли сприймати тільки з чоловічим голосом. Процес інтенсивного “ожіночування” кобзарства починається завдяки старанням В. А. Кабачка, викладача бандури Київського музичного училища та Київської консерваторії, який на початку 50-х рр. організував тріо бандуристок у складі Т. Поліщук, В. Третьякової та Н. Павленко. Це був перший професійний ансамбль, який відразу завоював любов і визнання у широких колах слухачів, здобув золоті медалі і став лауреатом V-го Всесвітнього фестивалю молоді і студентів у Варшаві (1955 р.). Пізніше ансамбль став концертною одиницею Української республіканської філармонії. Цей колектив мав своїх послідовників – тріо бандуристок Держестради та Укрконцерту у складі Н. Бут, Ю. Коваль, Г. Ненужної та Л. Лисаківської, Е. Пилипенко, В. Пархоменко, які з успіхом виступали на республіканських та всесоюзних конкурсах, міжнародних фестивалях. Оригінальним вокально-інструментальним ансамблем потрібно назвати тріо сестер Байко – вихованок Львівської консерваторії, народних артисток України, лауреатів Шевченківської премії, які на початковому етапі своєї творчості теж використовували бандуру. Не менш відомими і популярними є численні ансамблі бандуристів – випускників Львівської консерваторії. Одним з них було тріо у складі О. Герасименко, О. Войтович та Окс. Герасименко – лауреатів I-ї премії Всесоюзного конкурсу, присвяченого XI Всесвітньому фестивалю молоді і студентів (1978 р.). Звання народних артисток України отримали учасниці тріо “Вербена” Черкаської обласної філармонії у складі Л. Ларикової, Л. Зайнчківської та О. Калини, лауреатів I-ї премії і володарів Золотої медалі I-го Міжнародного конкурсу бандуристів імені Гната Хоткевича (м. Київ, 1993 р.). Великої популярності набуло тріо “Мальви” Одеської філармонії у складі Н. Морозевич, Г. Касаткіної та Т. Марковської. Камерні ансамблі бандуристів є активними учасниками різноманітних конкурсів і

фестивалів. Серед переможців конкурсних змагань слід назвати ансамбль “Чарівниці” (м. Дніпропетровськ), квартет “Купава” (м. Харків), квартет “Львів’янки” (м. Львів), квартет “Мрія” (м. Хмельницький), тріо “Дивоструни” (м. Луцьк).

Традиція ансамблевого співу бандуристів Волині є невід’ємною частиною музичної культури краю, який завжди відзначався міцними культурними традиціями і значними духовними здобутками. Величезний пласт духовної культури області становить вокально-хорове мистецтво, яке стало підґрунтям для організації різноманітних колективів у супроводі бандур, що зайняли значне місце у розвитку і популяризації кобзарського мистецтва у області та за її межами.

Ансамблева традиція співу малих форм була започаткована в Луцькому культурно-освітньому училищі Раїсою Гіщинською, яка у 1960-х рр. організувала чудовий квартет бандуристок у складі Н. Вашук, З. Ковальчук, Г. Чубок та Н. Шпирки – колектив мав великий успіх. Тривалий час при Луцькому міському Будинку культури діяло тріо бандуристок у складі Л. Євсеєнко, В. Лизун, Т. Трубайло, згодом – тріо у складі Г. Грицай, Л. Євсеєнко та А. Куцевич [5, 37]. Тріо викладачів Луцького музичного училища у складі Л. Рихлюк, М. Вислоцької та Л. Нагорної також дарувало своє мистецтво волинянам.

Яскравою сторінкою у мистецькому житті Волині і складовою частиною сучасного ансамблевого виконавства є творчість тріо бандуристок Луцького міського Будинку культури у складі Лідії Войнаровської, Ірини Ольшевської та Мирослави Сточанської. Колектив був створений з ініціативи директора Луцького міського Будинку культури Юрія Войнаровського, який був організатором концертів та гастрольних поїздок ансамблю. У вересні 1984 р. бандуристки мали свій перший виступ. З того часу, більше 10 років, колектив займався активною творчою і концертною діяльністю, був учасником урочистостей на міському та обласному рівні і концертних поїздок всеукраїнського та міжнародного значення.

Для періоду 80-90 років минулого століття була характерна надзвичайно складна суспільно-політична ситуація в Україні. Цей період позначений втратою ідеологічних орієнтирів та духовних цінностей однієї держави (СРСР) та

невизначеністю пріоритетів іншої – незалежної України. Одна з умов успішного розвитку держави, як в цілому так і окремих її регіонів, – це відродження і збереження її культурних, моральних і духовних цінностей, які, судячи з історичного минулого нашої держави, є незнищенними. Носіями таких цінностей у період духовної кризи публічно постали ці три дівчини-бандуристки. Їх творчість і функціонування у культурному просторі Волині слугувало своєрідним ідеологічним і мистецьким маяком. Вони несли в маси дух національного відродження, Кобзареве та Лесине слово, народну пісню, збагачуючи і оновлюючи цим художні традиції краю та сприяючи зростанню рівня національної свідомості та патріотичних почуттів української громади. Вони формували культурну політику Волині у цей період, були “...частиною історико-політичного та соціокультурного цілого, відчували свою належність до унікальної неповторної атмосфери приналежності до свого народу, до своєї культури”[7,127].

Тріо належить до числа тих колективів, які зуміли піднести національний інструмент на високий рівень професійної майстерності і репрезентували українське мистецтво у світі. Зацікавленість бандурою прийшла до дівчат у юні роки, коли цей народний інструмент не був таким популярним. Після закінчення музичної школи (Л. Войнаровська і М. Сточанська – у м. Нововолинську, І. Ольшевська – у м. Луцьку), бандуристки стали студентами Луцького музичного училища і продовжили навчання у педагогів-професіоналів – Л. Войнаровська і М. Сточанська у Ю. І. Бокового (клас бандури) та Т. О. Панасюк (клас вокалу), І. Ольшевська – у Т. П. Ткач (клас бандури) та Т. О. Панасюк (клас вокалу).

Пізніше І. Ольшевська та М. Сточанська вступають до Львівської консерваторії, де заняття у проф. В. Я. Герасименка (клас бандури), доц. Л. К. Посікіри (клас бандури), доц. М. Г. Хмельницької (клас вокалу), доц. М. Т. Корчинського (клас інструментування) вдосконалювали їхню майстерність і сприяли активному творчому зростанню. Ще навчаючись у консерваторії Ірина стала лауреатом 1-ї премії Республіканського конкурсу музикантів-виконавців на народних інструментах (м. Одеса, 1983 р.). Для неї особисто її вчитель і майстер В. Я. Герасименко створив концертну бандуру, на якій вона грала на конкурсі і

пізніше продовжила грати в тріо. Мирослава, під час навчання, була керівником молодшої групи капели бандуристів Львівського Будинку культури імені Ю. Гагаріна, пізніше – керівником капели бандуристів Львівського медичного інституту.

З розвитком творчого життя тріо окреслився ряд індивідуальних рис, які різнили його від інших ансамблів такої ж структури. Особлива увага приділялась бандурному супроводу у творах. Ансамблістки ставили за мету щонайповніше використати багаті можливості бандури як інструмента, використовуючи традиційні штрихи, різноманітні регістри, відповідну фактуру, та домогтися “оркестрового” звучання трьох ансамблевих партій, не порушуючи при цьому домінуючої ролі вокалу. Інструментальні партії, залежно від загального задуму твору, підсилювали і доповнювали звучання вокальної лінії або, навпаки, набували самостійного розвитку. Завдяки вдалому поєднанню львівської та чернігівських бандур у колективі, інструментальний супровід мав оригінальне і неповторне звучання: партію 1-ї бандури виконувала Ірина на львівській бандурі, партію 2-ї та 3-ї бандури – відповідно Мирослава та Лідія на чернігівських. Яскраво-темброва львівська бандура зі специфічним срібним звучанням верхніх регістрів та чернігівські бандури з благородно-матовим та об’ємним звучанням нижніх та середніх регістрах створювали багатство, повноту і різноманітність бандурного акомпанементу. Кожна ансамблістка мала індивідуальну функцію у своїй партії інструментального супроводу: проведення теми і контрапункту у верхній теситурі доручалось 1-й бандурі, відповідальною за ритмічно-гармонічну фігурацію в середній теситурі була 2-га бандура, її партія обов’язково доповнювалась і перекликалась з партією 3-ї бандури, якій належала функція гармонічної педалі – характерні для бандурного супроводу арпеджовані акорди, а також проведення підголосків у нижній теситурі. Висока майстерність бандуристок дозволяла виконувати досить складні бандурні партії, демонструючи яскраву виконавську техніку і виразне фразування.

Спорідненість трьох голосів та майстерне володіння вокальною технікою створили особливе звучання вокального акорду. Сопрано Мирослави і мецо-

сопрано Ірини надзвичайно зливались у тембровому співвідношенні, звучали філігранно і витончено, а бархатистий альт Лідії настільки доповнював вокальний ансамбль, що акорд передавав повне і довершене звучання. Їхній спів своєю інтонаційною природою особливо підходив до цього жанру – співу під супровід бандур, а насичений оркестрово-бандурний супровід доповнював звучання вокального ансамблю. Емоційність і теплота виконання у поєднанні з високим артистизмом створювали правдивий і переконливий образ та точно передавали характер виконуваних творів.

Обробки, аранжування і перекладення творів здійснювались безпосередньо учасницями на репетиціях – в цьому проявилась ще одна риса оригінальності і неповторності колективу. Твір добирався спільно, гармонізацію мелодії та вокальне триголосся створювала М. Сточанська, потім цю основу доповнювали (залежно від задуму) бандурними партіями. Шкода, але нотний матеріал тріо не був записаний, а цей доробок посів би досить високе місце у сучасному бандурному навчальному і концертному репертуарі.

Репертуарна панорама колективу була об'ємною і різноплановою, постійно поповнювалась і налічувала більше 30 творів: це – і класика, і твори сучасних композиторів, і народні пісні. У кожному творі, емоційно пережитому учасницями, розкривався стиль композитора, його особливий задум, внутрішня динаміка кожного образу. Виконання твору будь-якого жанру приваблювало справжньою майстерністю, музикальністю, відмінним інструменталізмом. Нікого не залишали байдужими пісні М. Стефанишина, А. Горчинського на вірші Лесі Українки “Горить моє серце” та “Солов'їний спів”; твори К. Стеценка, Я. Степового на вірші Т.Шевченка “Заповіт” та “Утоптала стежечку”, муз. К. Домінченка, сл. О. Новицького “Тарасові Шевченку”. А пісня молодого волинського композитора Віктора Тиможинського на вірші Т. Шевченка “Маленькій Мар'яні” зажди викликала захоплення у публіки і постала “як велична фреска”. Щирий відгук у слухачів знаходили: “Пісня про рушник” муз. П. Майбороди, сл. А. Малишка, світлі і ніжні мелодії пісень Б. Янівського - “Журавочки” сл. П. Шкраб'юка та “Не забудь” сл. Б. Стельмаха. Оригінально

звучали: “Веснівка” В. Матюка, сл. М. Шашкевича; “Мальви” муз. і сл. В. Івасюка; “Уклін Батьківщині” А. Подільського, сл. М. Титаренка. Окрасою концертного репертуару стали твори фольклорного мелосу: “Гей, Іване”, “Ой піду я собі”, “Та ти гадаш, мій Андрійку”, “Іванку, Іванку”, “Наша Анничка”, “Чорнії брови, карії очі”, “Місяць на небі”, волинська народна пісня “Сива зозуленька”. А стрілецька пісня “Ой у лузі червона калина”, яку в той час не було прийнято виконувати з великої сцени, викликала у слухачів підйом почуттів патріотизму та гордості за Україну.

Колективу належить ідея виконання колядок у супроводі бандур. Дивовижне і неповторне звучання яких – “Що то за предиво” та “Нова радість стала” – було настільки оригінальним у виконанні тріо, що витримало першопочаткову критику і всілякі зауваження з боку музикантів. Це нововведення дуже швидко поширилось у західному регіоні України та за його межами.

Варто лише зазирнути у список концертних виступів тріо та відзначити найпам’ятніші:

1986 р., квітень – участь у звітному концерті Волинської області у Києві;

1986 р., квітень – участь XXV Міжнародному фестивалі народного мистецтва “Червена Ружа” в Югославію в місті Рускі Керестур, виступи з концертами у містах Тітовому Вербасі, Петровцях, Кулі;

1987 р., липень – лауреати II-го Всесоюзного фестивалю народної творчості (м. Калінін, Росія);

1988 р., квітень – участь у X-му фестивалі народної музики придунайських країн “Дунай, Дунай голубий” в Югославії в місті Нові Сад, виступи з концертною програмою в місті Кула (організатори відмітили кожна з учасниць почесною грамотою радіо та телебачення Югославії);

1988 р., липень – участь у святкуваннях приурочених до 1000-ліття християнства на Русі у Луцьку;

1989 р., лютий – сольний концерт у Луцьку [13];

1989 р., травень – участь у Всеукраїнському Шевченківському святі до 175-річчя з дня народження Великого Кобзаря у Каневі;

1989 р., червень – участь у звіті творчих колективів Волині, Холмського і Замостського воєводств Польщі в Києві;

1989 р., жовтень – участь у пленумі Спілки композиторів України у Львові з піснею волинського композитора В. Тиможинського “Маленькій Мар’яні”;

1990 р., лютий – участь у всеукраїнській музичній телепрограмі “У колі друзів”, ведуча – народна артистка України Тамара Стратієнко (м. Київ) [1];

1990 р., грудень – участь у Міжнародному фестивалі “Живе Різдво” у Відні (Австрія) з різдвяною програмою [11];

1991 р., червень – участь у Міжнародному фестивалі українського фольклору “Берегиня” у Луцьку.

У лютому 1989 р. колектив прийшов до шанувальників з творчим звітом – сольним концертом: зібрані кошти пішли на побудову пам’ятника Т. Г. Шевченка у Луцьку. Програма концерту складалася з двох відділів і тривала протягом більш як двох годин. Оригінальна літературна композиція, створена ведучою Оксаною Кучинко, викладачем Луцького музичного училища, із відомих та власних творів органічно вплелася в емоційний, майстерний спів і звучання бандур [13].

Ансамбль мав безліч виступів у місті та області: жоден обласний конкурс-огляд кобзарського мистецтва не проходив без участі тріо як зразкового колективу [3; 6; 12]. Тріо постійно брало участь в обласних літературно-музичних вечорах, присвячених пам’яті Тараса Шевченка та Лесі Українки, у благодійних концертах – “Зігріймо любов’ю дитячі серця”, “З народних джерел Волині”, “Благодійний різдвяний концерт”, “Святий Миколай і діти”, у творчих звітах Луцького міського Будинку культури та інших культурно-мистецьких заходах [2; 4; 14].

Ще одна, не менш важлива, деталь такої плідної творчої діяльності та популярності колективу – це психологічна сумісність та душевна єдність учасниць. Звичайно, в процесі роботи над музичним твором між ансамблістками виникали деякі розбіжності щодо його інтерпретації (це є нормальним у творчому процесі), але в спірних ситуаціях вони приходили до спільного консенсусу і, взаємодоповнюючи одна одну, бандуристки в повній мірі мали можливість

реалізувати свій творчий потенціал. А ще допомагало повне розуміння і підтримка їх родин, що є особливо важливим і потрібним для творчої людини.

Знамените тріо бандуристок Луцького міського Будинку культури – лауреат Всесоюзного та республіканських конкурсів, дипломант Міжнародного фестивалю народної музики в Югославії. Високий професіоналізм, проста і щира виконавська манера, доповнені гарним зовнішнім виглядом в українських строях, сприяли успіху і викликали вдячність у слухачів. Кращі зразки української музичної класики, народної пісенної творчості з репертуару колективу записані обласним і всеукраїнським радіо та телебаченням. Тріо удостоєне схвальних відгуків у обласній, республіканській, всесоюзній і закордонній пресі. Діяльність колективу епізодично висвітлена в історико-краєзнавчому нарисі В. Денисюка “Зачаровані мистецтвом”, який вийшов друком до 40-річчя Луцького міського Будинку культури – народного дому “Просвіта” [5, 38].

Досвід роботи в тріо бандуристки реалізували у подальшій педагогічній праці: все своє вміння і любов до українського інструмента і національного мистецтва вони передають молодому поколінню.

Лідія Войнаровська – викладач Луцької дитячої музичної школи №3, довгий час була керівником дитячого ансамблю бандуристів школи, працювала з дуетами, тріо. Її учні були неодноразовими переможцями обласних свят кобзарського мистецтва, обласних конкурсів бандуристів: О. Філонюк, Н. Цимбалюк – лауреати обласних конкурсів, Т. Старенков – володар гран-прі Всеукраїнського конкурсу бандуристів (м. Львів, 2002).

Ірина Ольшевська – викладач Волинського державного училища культури і мистецтв, працює з малими формами ансамблів-бандуристів училища (тріо, квартет). Її студенти вирізняються високим професіоналізмом у володінні інструментом і є лауреатами різних конкурсів: О. Притолук – лауреат 1-ї премії I Всеукраїнського конкурсу музикантів-виконавців на народних інструментах імені династії Воєводіних (м. Луганськ, 2000), лауреат-стипендіат конкурсу “Нові імена України” (м. Київ, 2000), лауреат 2-ї премії Всеукраїнського фестивалю кобзарського мистецтва імені Костя Місевича (м. Дубно, 2000); І. Котлицька та

І. Войтович – відповідно лауреати 1-ї та 3-ї премій X-го Всеукраїнського конкурсу-фестивалю “Провесінь” (м. Кіровоград, 2005).

Сточанська М. – доцент Волинського державного університету імені Лесі Українки, створила клас бандури і організувала студентську капелу бандуристів “Дивоструни”, а в її структурі – малі ансамблеві форми (тріо, квінтет, ансамбль). Її вихованці: 4 лауреати, 1 дипломант Міжнародних музичних фестивалів; 5 лауреатів, 1 дипломант Всеукраїнських музичних фестивалів, 15 переможців обласного конкурсу кобзарського мистецтва, М. Приходько – володар гран-прі Міжнародного фестивалю “Срібні струни” (м. Тернопіль, 2000), лауреат 3-ї премії I Міжнародного конкурсу молодих виконавців “Кримська весна”; О. Чуріна – дипломант цього ж конкурсу. Створене нею тріо “Дивоструни”, з числа студентів ВДУ імені Лесі Українки, є лауреатом Міжнародних та Всеукраїнських музичних фестивалів. У доробку М. Сточанської – понад 20 публікацій (3 авторських навчально-методичних посібники: “Бандура і гра в ансамблі” (1997 р.), “Вокальні ансамблі у супроводі бандури” та “Інструментальні ансамблі” (2005 р.), репертуарні збірники, методичні рекомендації та ін.), понад 100 перекладів, аранжувань, обробок музичних творів для бандури-соло і ансамблю бандуристів[10, 3-4].

Отже, висвітлюючи панораму творчої і концертної діяльності волинського тріо, слід підкреслити його значний вклад у культурний простір Волині та популяризацію бандурного мистецтва не тільки в Україні, але й за її межами у період “перебудови” та в перші роки незалежної України. Творчий підхід бандуристок до розширення репертуару зумовив новий тип бандурного супроводу, де використовується весь арсенал виконавських прийомів. У їх творчості відчувається позиція освічених музикантів, приваблює справжня майстерність, тонкий художній смак, сценічний досвід і цілком сформована музично-виконавська естетика. У наші дні, коли бандурне мистецтво набуло особливого розвитку і неабиякої популярності в світі, їх творча лабораторія є хорошим прикладом молодому поколінню для наслідування.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Артюшенко В. У колі друзів. // Культура і життя. – 1990. – 18 лютого.
- 2.Балик Н. У вінок шани кобзареві. // Радянська Волинь. – 1990. – 12 березня.
- 3.Балик Н. Квітни, рідна земле! // Радянська Волинь. – 1989. – 7 березня.
- 4.Волошко Н. Благодійний різдвяний концерт. // Радянська Волинь. – 1990. – 20 грудня.
- 5.Денисюк В. Зачаровані мистецтвом: Історико-краєзнавчий нарис. – Луцьк: ІНЦІАЛ, “Надстир’я”, 1997. – 160с.
- 6.Кор. “ЛУ”. Свято кобзарського мистецтва. // Літературна Україна. – 1989. – 23 березня.
- 7.Луценко Є. Діяльність жіночих громадських організацій у суспільному русі України. // Щоквартальний науковий журнал “Вісник”. – ДАКККіМ: “Міленіум”, 2005. - №1. С.126-131.
- 8.Морозевич Н. Бандурне мистецтво як культурне надбання сучасності.// Автореферат на зд. ...канд.мистецтвознавства. – Одеса, 2003.
- 9.Морозевич Н. Бандурне мистецтво як культурне надбання сучасності.// Дис. на зд. ...канд. мистецтвознавства. – Одеса, 2003. – 207с.
- 10.Сточанська М. Вокальні ансамблі у супроводі бандур: Навч.-метод. посіб. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. – 274с.
- 11.Філатенко А. Волиняни в Відні. // Радянська Волинь. – 1990. – 11 грудня.
- 12.Філатенко А. Дзвени, бандуро! // Радянська Волинь. – 1988. – 6 березня.
- 13.Філатенко А. Солов’їна ніжна пісня. // Радянська Волинь. – 1989. - 24 лютого.
- 14.Філатенко А. Чистий племін Лесиноного серця. // Радянська Волинь. – 1991. – 7 лютого.

Nykytyuk Nataliya. Features of creative and concert activity of the volyn bandura trio on the Volyn cultural space.

This article is an attempt to research panorama of the creative and concert activity of original and interesting ensemble – the Volhyn bandura trio with following members: L. Voynarovska, I. Olshevska, M. Stochanska. The creation of the trio is bright page in the art’s life of the region. The ensemble popularized Ukrainian national music instrument and bandura’s art in the period of the “reformation” and in the first years of the independence of Ukraine (1984-1995).

Key words: ensemble performance, vocal ensemble, concert activity, orchestra-bandura accompaniment, repertoire.